

STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE PROJEKTU

Współczesne państwo coraz częściej wykorzystuje nowoczesne technologie informacyjne (IT). Instytucje publiczne gromadzą dane o wielu wymiarach naszego życia: pracy zarobkowej (urzędy skarbowe, ZUS), dzieciach (system informacji oświatowej) czy stanie zdrowia (zintegrowany informator pacjenta). Nowoczesne technologie pozwalają przetwarzać te informacje na niespotykaną wcześniej skalę, co sprawia, że technologie informacyjne są wykorzystywane przy projektowaniu polityki publicznej w oparciu o – zdawałoby się – naukowe przesłanki i metody. Z cyfryzacją państwa wiążą się jednak zagrożenia, które w tym projekcie staramy się uchwycić, analizując specyficzny przypadek wykorzystania IT w Polsce – narzędzie profilowania bezrobotnych używane w powiatowych urzędach pracy od 2014 r.

Jest to wspomagane komputerowo narzędzie statystyczne, które służy do kategoryzacji bezrobotnych. Wobec bezrobotnych zaklasyfikowanych do różnych kategorii stosuje się odrębne procedury, a także dopuszcza możliwość korzystania z pewnych programów aktywizacji, a wyklucza stosowanie innych. Wbudowany w aplikację komputerową algorytm istotnie wpływa na sytuację życiową i szanse zawodowe bezrobotnych. Przypisanie bezrobotnego do jednego z trzech profili umożliwia mu skorzystanie z wymarzonych programów aktywizacji zawodowej (np. szkolenia lub prac subsydiowanych) albo taką ścieżkę zamyka, chyba że urzędnik zmieni automatyczną klasyfikację, co zdarza się niezwykle rzadko. Z badań o charakterze pilotażowym wiemy również, że liczna grupa bezrobotnych, uznana za osoby o najmniejszym „potencjale zatrudnieniowym” (około 33% populacji bezrobotnych), została pozbawiona dostępu do programów o najwyższych pozytywnych efektach zatrudnieniowych. Istnieje więc ryzyko dyskryminacji, płynące z wykorzystania narzędzia, którego zasady działania nie zostały dotąd zbadane.

Podstawowym celem projektu jest uzyskanie ugruntowanej empirycznie wiedzy o procesie tworzenia technologii używanej do klasyfikacji osób bezrobotnych, zasadach jej działania oraz sposobach jej wykorzystania w praktyce administracyjnej. Wyniki tego badania pozwolą uwidocznić wyzwania, jakie dla demokratycznego państwa prawa niesie wykorzystanie IT w polityce publicznej, np. przesunięcie części decyzji w ręce twórców systemu komputerowego, nietransparentne zasady dystrybucji usług publicznych czy brak możliwości odwołania od automatycznej klasyfikacji. Projekt pozwoli na upowszechnienie i rozwinięcie krytycznych analiz polityki publicznej, nieznanych szerzej na polskim gruncie. Zamiast skupiać się na oficjalnych przesłankach reform, bezosobowych procesach przedstawimy, jak praktykowana i doświadczana jest polityka publiczna, której istotną częścią stały się technologie informacyjne.

Projekt ma charakter interdyscyplinarny, łączy jakościowe i ilościowe metody badawcze, a także uwzględnia perspektywę różnych aktorów i dane pochodzące z wielu miejsc. W części dotyczącej procesu tworzenia narzędzia profilowania przeprowadzimy obszerną analizę przepisów i dokumentów formalnych oraz indywidualne wywiady pogłębione z aktorami zaangażowanymi w projektowanie instrumentu (np. pracownicy ministerialni, statystycy, projektanci technologii, eksperci) oraz przedstawicielami instytucji publicznych, które mogłyby dokonywać oceny zgodności zasad działania IT z obowiązującym prawem (np. Najwyższa Izba Kontroli, Generalny Inspektorat Ochrony Danych Osobowych). Następnie analizie poddamy samą technologię oraz procedury statystyczne zastosowane w polskim wariantcie profilowania. Te ostatnie – m.in. na drodze konsultacji z zagranicznymi ekspertami – porównamy z wybranymi modelami profilowania stosowanymi w państwach Unii Europejskiej. W ostatniej części przewidujemy reprezentatywne badanie ilościowe powiatowych urzędów pracy przy zastosowaniu wspomaganego komputerowo wywiadu (tzw. CAWI) oraz pogłębione studia przypadku w czterech celowo dobranych powiatach, na które złożą się 64 indywidualne wywiady pogłębione.

Wyniki badania przedstawimy w cyklu publikacji naukowych, podczas wystąpień konferencyjnych oraz w formie rekomendacji dotyczących stosowania IT w polityce publicznej.